

Nr 1078

Av herr Heckscher m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 185, angående riktlinjer för en aktiv lokaliseringspolitik m. m.

(Lika lydande med motion nr 889 i Första kammaren)

Bakgrunden till lokaliseringsdebatten är samhällets strukturomvandling och den därmed följande folkförflyttningen från glesbygder och mindre tätorter till större tätorter och städer.

Följden har blivit att tätorterna lider av växtvärk och glesbygderna av utarmning. Dessa förhållanden, väl värda att uppmärksamma på grund av sin omfattning och svårlösta problematik, har kommit att dominera lokaliseringsdebatten. Näringslivets lokalisering är egentligen en annan fråga, frågan om sådan placering av företagsamheten, att våra samlade resurser, natur, kapital och arbetskraft, kan utnyttjas så att ett snabbt ekonomiskt framåtskridande främjas. Naturligtvis kan man ha olika meningar om vilken lokalisering som därvid är den effektivaste, men man kan inte komma ifrån det antagandet att eftersom näringslivet, företagare och anställda, i så hög grad valt koncentration till tätorter har denna form av lokalisering i många fall också betydande fördelar för det enskilda företaget och därmed också för det ekonomiska framåtskridandet.

I de växande tätorterna har bostadsbrist uppstått, samhället har icke varit mäktigt att tillhandahålla exempelvis skolor, gator och vägar, idrotts- och fritidsanläggningar och hälso- och sjukvård i samma takt som efterfrågan vuxit. Trafikapparaten har icke kunnat byggas ut så snabbt att den svarar mot den stigande trafikintensiteten. Samhällsplaneringen har inte heller hunnit med, därpå är storstädernas s. k. sovstäder ett talande exempel.

Avfolkningsbygderna har fått problem av annan art, men lika svårlösta. Genom befolkningens utglesning har förutsättningarna för samhällsservice försämrats. Genom att det i första hand är unga människor som flyttar har åldersfördelningen kommit att bli ogynnsam. Kommunikationssvårigheter uppstår också i glesbygden, av omvänt slag mot i tätorterna, järnvägar lägges ner, busslinjer drages in, därför att trafikintensiteten sjunker. Samhälleliga investeringar bedömes som olönsamma och belastar ett litet antal kvarboende alldeles för hårt. Tätorterna blir otrivsamma på grund av överbefolkning, glesbygderna på grund av underbefolkning.

Då uppstår frågan om huruvida samhället skall ingripa för att söka påverka företagslokaliseringen för att undgå de sociala olägenheter som den nuvarande utvecklingen medför. Det är skäl i att skilja mellan företagslokaliseringen å ena sidan och dess sociala följdproblem å den andra.

Först bör frågan ställas om lokaliseringen till städer och tätorter och i första hand till några få tätortsregioner i landet verkligen ger så mycket högre effektivitet att den är värd de sociala och samhällsekonomiska olägenheternas pris. Ty även om en sådan lokalisering ger näringslivet en högre effektivitet och ett bättre utbyte med högre inkomster för de flesta är detta i och för sig inte ägnat att ge ett snabbt ekonomiskt framåtskridande, därest hela vinsten eller mer måste tillskjutas för att täcka samhällsekonomiska förluster.

Hur det härmed kan förhålla sig torde det dock vara så, att lokaliseringstrenden inte kan ändras i stort. Den kan möjligen påverkas genom att förloppet fördröjes och kanske i någon mån styras genom samhälleliga ingripanden.

Först får man då söka klargöra i vilken utsträckning lokaliseringsförloppet kan och bör ges annan inriktning med bibehållande av önskemålet om snabbt ekonomiskt framåtskridande och därefter söka besluta sig för metoder, som om möjligt kan upphäva eller i vart fall lindra de sociala olägenheter som den trots allt pågående tätortskoncentrationen och glesbygdsuttunnningen för med sig.

Det är också viktigt att inte låta de olägenheter som uppstår leda till att man i iver att upphäva dem spolierar framåtskridandets möjligheter. Om samhället genom ingripanden fördyrar produktionen, snedvrider konkurrensen eller på annat sätt hämmar produktionsutvecklingen, kan detta skenbart verka välgörande på kort sikt, genom att såväl tätorternas som glesbygdernas svårigheter minskar, men på längre sikt är detta givetvis hämmande för välståndsutvecklingen i dess helhet. Det anförda kan sammanfattas i några slutsatser.

Lokaliseringen av vårt näringsliv måste ha som målsättning att åstadkomma ett effektivt utnyttjande av våra tillgångar för att möjliggöra snabbast möjliga välståndshöjning.

De delar av näringslivet som med denna målsättning kan lokaliseras till andra bygder än tätortsregioner och stora tätorter bör påverkas att placera sin verksamhet utanför de orter där inflyttningsbelastningen är hårdast och så nära avfolkningsområdena i landet som är möjligt.

Eftersom näringslivets strävan att lokalisera sin verksamhet till tätorterna påverkas av allmänt gängse värderingar kan denna strävan inte förändras i stort genom samhälleliga ingripanden, varför omstruktureringen och befolkningsomflyttningen kommer att fortsätta under överskådlig tid.

Under denna väldiga omställningsprocess kommer olägenheter att uppstå, möjligen i avtagande grad i tätorterna, men i stigande omfattning i gles-

bygderna. Tätorterna växer ifatt inflyttningen, eller har i vart fall förutsättningar att göra det, med klok och effektiv samhällsplanering, men glesbygdernas svårigheter växer ju längre utglesningen fortsätter, teoretiskt intill dess att avflyttningen är total. I praktiken kan utglesningen inte drivas så långt. Jordbruket och skogsbruket är nämligen nödvändiga delar av vårt näringsliv, de bidrar i hög grad till att ge oss snabbt ekonomiskt framåtskridande med ökat allmänt välbefinnande, och dessa näringar är glesbygdsnäringar.

Lokaliseringspolitisk målsättning

»Om lokaliseringspolitiken skall leda till på längre sikt bestående gynnsamma resultat måste insatserna inriktas på områden med goda utvecklingsmöjligheter och med förutsättningar för industriell verksamhet. De samhällseliga insatserna bör härvid främst koncentreras till aktiv samhälls- och bebyggelseplanering samt till åtgärder i syfte att skapa en effektiv samhällselig servicestruktur i form av skolor, sjukhus, vägar och övriga kommunikationer samt annan offentlig service. För att få önskad effekt måste en sådan politik utformas i nära samverkan mellan stat, kommun och näringsliv, så att dessa gemensamt åstadkommer samlade och samordnade insatser på lämpliga orter. De statliga och kommunala investeringar som syftar till att förbättra de industriella förutsättningarna måste givetvis baseras på ett realistiskt lönsamhetstänkande med målsättningen att få till stånd eller vidmakthålla tätorter med sådan serviceutrustning att de på lång sikt blir livsdugliga. Betraktar man lokaliseringspolitiken på detta sätt, torde klart framgå dess funktion som ett led i en aktiv näringspolitik, som innebär att samhällets krafter inriktas på att i samverkan med företrädare för vårt näringsliv påverka produktionens art och omfattning i en för samhällselkonomien gynnsam riktning.» (Proposition nr 185, s. 181.)

Vi delar den uppfattning som statsrådet och chefen för inrikesdepartementet här ger uttryck för.

Lokaliseringspolitiken bör, också enligt vår mening, verka för att ge företagen tillfälle till placering i områden med goda utvecklingsmöjligheter och med förutsättningar för verksamheten.

Det är också vår uppfattning att lokaliseringspolitiken bör utformas i nära samverkan med näringslivet.

Av vad vi tidigare anförd framgår att vi även delar statsrådets uppfattning, då han framhåller att utvecklingen bör påverkas så att det stigande välbefinnandet fördelas på ett rättvist sätt och att människorna i olika delar av landet erbjudes en tillfredsställande social och kulturell service.

När denna målsättning skall eftersträvas måste man emellertid finna vägar som tillåter en utformning av politiken, som ej hindrar den fria marknadshushållningen eller snedvrider konkurrensförutsättningarna.

För att nå goda resultat i strävandena att få ökade resurser för allmänt välbefinnande är, enligt vår uppfattning, generella medel i näringsvänlig riktning

de mest effektiva. Ett näringsvänligt klimat är en god grund för fri företagsamhet och ökade inkomster för alla och är likaledes en god grund för de åtgärder som måste vidtagas för att avhjälpa de svårigheter som uppkommer såväl i tätorter som i glesbygder.

I målsättningen måste också ingå att ernå en sådan samordning och effektivisering av samhällets planering, att den samhälleliga verksamheten uppfyller samma krav som ställes på näringslivet i strävandena att höja produktionen och påskynda välståndsutvecklingen. Det allmännas åtgärder för att söka styra lokaliseringen får inte innebära en fastlåsning av det ekonomiska livet eller en tvångsdirigering av produktionskrafterna, lika litet som dessa åtgärder får göras till inkörsport för andra samhällsingripanden av typen tvångssparande, lokaliseringstvång eller mindre effektiv statlig företagsamhet. I proposition nr 185 förekommer förslag och uttalanden som gör detta påpekande berättigat. Sålunda föreslås att en statlig lånefond skall inrättas för utlåning av medel vid lokalisering enligt i propositionen angivna villkor (s. 201). Det anföres att det »icke för närvarande bör komma i fråga» att genom lagstiftning ge samhällets organ möjligheter att styra utvecklingen (s. 185). Om statlig företagsamhet heter det: »Även i fortsättningen torde statliga insatser bli aktuella. Frågan här om kommer att bli föremål för fortsatta överväganden» (s. 198). Förslaget om statlig lånefond redovisas klart, och kan alltså omedelbart prövas, tankarna om lagstiftning för att »styra utvecklingen» och om utbyggnad av statlig verksamhet framföres på ett svårtolkat sätt. Det hade varit tacknämligt om de fått en så klar utformning, att de kunnat ge anledning till en saklig bedömning, som i sin tur kunnat ligga till grund för ställningstagande.

För vårt försvar är förhandenvaron av ett tillräckligt befolkningsunderlag i olika delar av landet av stor vikt. Spridningen av industrien gör denna betydligt mindre sårbar vid angrepp.

Lokaliseringspolitikens utformning

Vi har tidigare framhållit att vi menar att generella åtgärder i syfte att främja ett näringsvänligt klimat är av stor betydelse i lokaliseringspolitiken.

Till dessa medel räknar vi en reformerad företagsbeskattning, avskaffande av omsättningsskatten på förbrukningsartiklar som användes i produktionsprocessen, avskaffande av omsättningsskatten på investeringsvaror, borttagande av energiskatten, utjämning av det kommunala skattetrycket, riktig och rättvis kostnadsfördelning mellan stat, landsting och primärkommuner, uppmuntran åt det frivilliga sparandet, översiktlig samordnad samhällsplanering i intimt samarbete med näringslivet, främjandet av utbyggnad och uppehållande av goda kommunikationer och liknande.

Vidare tror vi att verksamhet som direkt siktar in sig på företagsamheten,

men som ändå är av generell karaktär bör komma i fråga. Sålunda bör en lokaliseringsorganisation byggas ut centralt och regionalt, för att bland andra uppgifter informera och ge råd i lokaliseringsfrågor. Denna verksamhet förutsätter vidgad och samordnad forskning i dessa frågor. I dessa avseenden delar vi departementschefens uppfattning i dess huvuddrag, sådana den kommer till uttryck på s. 184—185 i propositionen.

Vi vill också framhålla utbildningsfrågornas stora betydelse i sammanhanget. Skall vi utvinna största möjliga effekt ur vårt näringsliv erfordras god grundläggande utbildning, god högskoleutbildning och god yrkesutbildning. Det är betydelsefullt att denna utbildning även inrymmer utbildning av företagsledare. Efter vilka vägar man än bedriver lokaliseringspolitiken kommer dess resultat ändå alltid i hög grad att bli beroende på de människor som har att leda företagen. En god utbildning av företagsledare bör också kunna bidra till att skapa den »företagaranda» som i sin tur skapar »företagartradition» i en bygd, såsom skett exempelvis i Gnosjö, Anderstorp och Malung. Att näringslivet i en bygd förblir ensidigt och industrifattigt, trots att förutsättningar för industriell verksamhet synes föreligga, beror otvivelaktigt ofta just på bristande företagartradition.

Att en allmänt god yrkesutbildning är av största värde för produktionen är självklart, och det är att hoppas att vårt utbildningsväsende också inriktas på sådan utbildning och utbildningsvärdering. Även då det gäller yrkesutbildningen bör näringslivets erfarenheter och resurser ställas till förfogande och utnyttjas till fullo. Inom högskoleutbildningen bör näringslivets framtida behov av tekniker, ekonomer, organisatörer och annan administrativ personal beaktas i all möjlig utsträckning.

Som en försöksverksamhet under en femårsperiod kan vi acceptera att extraordinära åtgärder tillgripes för att söka påverka strukturomvandlingens förlopp.

Vi ansluter oss till propositionens bestämning av det område, norra stödområdet, där sådana åtgärder företrädesvis kan sättas in. Vi vill emellertid understryka att stödområdets gränser måste vara så elastiska, att en åtgärd som bedömes som lämplig inte åsidosättes bara därför att lokaliseringsorten ligger på »fel» sida om t. ex. en landskapsgräns men där åtgärden skulle vara av stor betydelse för näringsliv och befolkning inom stödområdet.

Vi vill emellertid understryka, att de extraordinära åtgärder som föreslås i propositionen och till vilka vi återkommer inte kan förväntas bli av någon avgörande betydelse för samhällsstrukturen. De medel som ställs till förfogande och som kan ställas till förfogande är en ringa andel av de väldiga belopp som näringslivet kan väntas investera under femårsperioden. De generella åtgärder som kan vidtagas är alltså av långt större betydelse och måste ägnas en mot sin betydelse svarande uppmärksamhet.

Lokaliseringspolitikens medel

1. Samhällsplaneringen

I propositionen understryker departementschefen med rätta samhällsplaneringens roll i lokaliseringshänseende. Trots detta understrykande förbigår propositionen i stort sett de brister som finns i dagens samhällsplanering och de åtgärder som kan företagas för att avhjälpa dessa brister.

Då huvudlinjerna i den byggnadslagstiftning vi alltjämt har drogs upp i slutet av 1940-talet, var avsikten att åstadkomma ett instrument, som kunde användas inte bara för en detaljplanering utan också för en längre syftande regional samhällsplanering. Dessa intentioner har lagstiftningen inte visat sig kunna motsvara. Det rättsliga underlaget för planeringsverksamheten är i många hänseenden moget för en genomgripande översyn. Kanske visar det sig att det helt enkelt inte är möjligt att i en lagstiftning förena två så vitt skilda syften som å ena sidan att detaljreglera bebyggelsen inom avgränsade tätorter och kontrollera att detta sker i överensstämmelse med gällande stadsplaner och å andra sidan att åstadkomma en översiktlig samordnande planering för kommunikationer, för samhälleliga servicefunktioner, för bebyggelse och för näringslivet.

Propositionen syftar till att främja en sådan lokalisering av näringslivet, att vårt lands, som det heter, knappa tillgångar på kapital och arbetskraft blir till fulla utnyttjade och så fördelade, att ett snabbt ekonomiskt framåtskridande framgår. Detta är en målsättning om vilken vi alla kan vara överens. Den fordrar uppenbarligen en nära samverkan mellan samhällets basinvesteringar, detta begrepp taget i dess vidaste bemärkelse, och näringslivets insatser. De olika konkreta lokaliseringsåtgärder som föreslås i propositionen räcker uppenbarligen inte till för att förverkliga en sådan samverkan. Förutsättningar saknas för närvarande för att bedriva den behövliga centrala planeringen. Det finns inte heller resurser eller organisation för en häremot svarande regional planeringsverksamhet. Den i dag förekommande general- och regionalplaneringen inom ramen för gällande byggnadslagstiftning måste sägas mera ge uttryck för rent kommunala intentioner än för medvetet samlande insatser i syfte att förverkliga en målsättning av det slag som anges i lokaliseringspropositionen. De nu förekommande planerna syftar bara i begränsad omfattning till att inordna olika aktiviteter inom regioner under en målmedveten planering, som i sin tur är koordinerad med en hela riket omspännande planeringsverksamhet.

Som departementschefen har framhållit, är uppenbarligen kommunindelningsreformen ägnad att påverka samordningsfrågorna. Inom ramen för kommunblocken och de kommunbildningar, de kommer att leda till, finns det självfallet större förutsättningar att åstadkomma önskvärd samordning. Men detta är inte tillräckligt. Den förändrade samhällsstrukturen och de ytterligare omgestaltningar som kan förväntas på grund av ökningen av

bilinnehav och därav följande mindre beroende av avstånd, ändringar av kommunikationsnätet och nya krav på fritidsbebyggelse och på strövområden kommer i framtiden ännu mer att utplåna de territoriella gränserna inom områden som hör samman näringsgeografiskt sett. Under dessa nya förhållanden kan inte samhällsplaneringen bedrivas i de former som för närvarande tillämpas. Skall samhällsplaneringen spela den roll, som propositionen vill tilldela den, måste den ges andra resurser och bedrivas i andra former. Det gäller då framför allt att lösa det mycket svåra problemet att planera för det mest effektiva utnyttjandet av våra resurser utan att låsa eller hindra initiativ och utveckling efter inte förutsedda eller ändrade förhållanden. Vi vet att det inte går att förutse allt och vi vet att det kommer att inträda förändringar.

Utbyggnaden av kommunikationsväsendet, inte minst vägbyggandet, påverkar direkt och indirekt näringslivets utveckling, likaså lokaliseringen av allmänna anläggningar, såsom skolor och sjukhus m. m. På samma sätt kommer lokaliseringen av näringslivets olika enheter att påverka och påfordra samhällliga investeringar av olika slag. Det växelspel som här förekommer kan förutses, underlättas och främjas genom centrala planerings- och samordningsåtgärder. Motsvarande samband föreligger också på det regionala planet, inom näringsgeografiskt sammanhängande områden, och motsvarande behov av samordning föreligger även här. På länsplanet är för närvarande länsarkitektkontor, vägförvaltning, länsbostadsnämnd, länsarbetsnämnd, länseskolenämnd, lantbruksnämnd, vägförvaltning och lantmäterikontor, tillsammans med företagarföreningar, näringslivsorganisationer av annat slag och hushållningssällskap m. fl. på olika sätt engagerade i vad man skulle kunna kalla praktisk lokaliseringspolitik. En del av bristerna i samordningshänseende som nu förekommer avses visserligen kunna botas genom de förslag som framlagts i lokaliseringspropositionen. Men det verkar som om den bättre lokaliseringsplaneringen som åsyftas inte kommer att infogas som ett led i den översiktliga samhällsplanering som borde föregå själva lokaliseringsverksamheten och vilken i sin tur på det regionala planet bör underordnas och komplettera den mer översiktligt bedrivna riksplaneringen. Bristerna i detta hänseende bör därför rättas till under lokaliseringspolitikens femåriga försöksperiod, och hur det skall ske bör göras till föremål för utredning. Därvid bör också byggnadslagstiftningen göras till föremål för översyn.

2. Upplysning och rådgivning till näringslivet

Såsom i propositionen anföres bör rådgivnings- och upplysningsverksamhet riktad till näringslivet bedrivas såväl av riksomfattande karaktär centralt för hela landet som av regional karaktär av regionala organ och av kommunerna. Givetvis bör denna verksamhet bedrivas samordnad, så att olika instansers informationer inte kommer i strid med varandra. Lokali-

seringsorganen bör öka sin rådgivning till kommunerna, vilket, som departementschefen anför, bör i sin tur öka dessas möjligheter till rådgivning. För att kunna ge råd fordras kunskaper, och kunskaper förutsätter forskning. Vi har tidigare framhållit forskningens betydelse och vill här endast understryka att den forskning, som bedrivs på olika håll, måste samordnas inom den ram som vi angett i avsnittet om samhällsplaneringen.

I själva verket är forskning, rådgivning och samordning de lokaliseringspolitiska medel mot vilka inga invändningar kan resas. De klarlägger sammanhang, informerar om dessa klarlägganden i samordning och samverkan mellan forskningsanstalter, myndigheter och näringsliv, de hämmar inte, snedvrider inte och tvingar inte. Sålunda bör alla möjliga åtgärder vidtagas för att främja dessa lokaliseringsmedel.

3. Extraordinära stödåtgärder

Vi instämmer i att försöksperioden för extraordinära stödåtgärder bestämmas till fem år och att kostnadsramen för dessa åtgärder under försöksperioden fastställs till sammanlagt 800 milj. kronor. Av dessa medel bör, som föreslås i propositionen, 300 milj. kronor anvisas för investeringsbidrag under ett särskilt reservationsanslag på driftbudgeten. Då det gäller bidragsmedlens användning och bidragens storlek delar vi departementschefens uppfattning.

Vi accepterar emellertid investeringsbidragen med stor tvekan, då de har otvetydig subventionskaraktär och kan inverka störande på konkurrensförhållandena inom näringslivet. Lokaliseringsstöd i denna form verkar orättvist mot de företagare som ej kommit i åtnjutande av investeringsbidrag och som alltså måste kalkylera in sina högre anläggningskostnader i sin produktion. Därtill kan investeringsbidragen locka till felaktig lokalisering eller medverka till att icke livsdugliga företag startas. Det fordras därför att bidragsverksamheten handhaves på ett sådant sätt att dessa olägenheter i möjligaste mån undvikas. Att vi trots våra principiellt och praktiskt grundade betänkligheter anser oss kunna godtaga bidragen under en försöksperiod beror på att vi dels förväntar oss en sträng kontroll och kritisk granskning av verksamheten från lokaliseringsmyndigheternas sida och dels på att vi närmast betraktar dessa bidrag som ett stöd för de bygder, där sociala skäl talar för att företagslokalisering bör tillgripas för att om möjligt skapa underlag för samhällelig service. Vi hoppas att lokaliseringsmyndigheterna beaktar det verkligt angelägna kravet, att bidragen används på sådant sätt, att minsta möjliga olägenheter åstadkommes för befintlig företagsamhet.

Däremot kan vi inte biträda förslaget om inrättande av en statlig lånefond för direkt långivning. På denna punkt delar vi helt den mening, som framfördes i kommittén för näringslivets lokalisering av ledamoten Sten Källenius. I likhet med denne anser vi att lokaliseringsstödet ej får bli fråga om

långsiktig subventionspolitik. Endast företag som bedöms vara i längden ekonomiskt försvarbara skall sålunda erhålla stöd. En sund ekonomisk princip bör alltså vara att man bedömer att låntagaren skall kunna förränta och amortera sitt lån med överskott i rörelsen.

Den företagsekonomiska bedömningen av projekt, som skall komma i åtnjutande av lokaliseringpolitiska stödåtgärder, får central betydelse. Den sakkunskap som behövs för en sådan bedömning finns redan samlad hos våra kreditinstitut, inte minst genom deras vitt förgrenade kontorsnät och genom en ingående lokalkännedom. Det är — inte minst för de företag som kommer i åtnjutande av stödåtgärder — angeläget att utnyttja denna erfarenhet och expertis.

Kreditinstitutens företagsekonomiska bedömningar måste vara av grundläggande betydelse för de lokaliseringsbestämmande organens beslut om stödlån, eftersom dessa bedömningar klarlägger de risker samhället ikläder sig ur lokaliseringssynpunkt. Om åter långgivning sker direkt från de lokaliseringsbestämmande organen, kan de lokaliseringpolitiska och de företagsökonomiska övervägandena komma att blandas på ett sätt, som gör det svårt att väga dessa bedömanden mot varandra. Riskerna förefaller då större att urvalet av låneprojekt icke sker enligt företagsmässigt riktiga förutsättningar.

Vi anser sålunda att stödlånen bör förmedlas av de ordinarie kreditinstituten. Genom deras kreditprövning preciseras villkoren för ett risktagande utöver vad kreditgivaren kan eller — enligt villkoren för sin verksamhet — får lämna; man får ett besked på vad ett lokaliseringsbeslut kostar samhället. Själva beslutet om åtgärden fattas emellertid av lokaliseringsmyndigheterna. Kreditinstituten styr sålunda inte förloppet. Den selektiva styrningen sker i stället genom lokaliseringsmyndigheterna. Det framhålles i propositionen att man skulle få garanti för den berörda verksamheten endast genom att disponera en fond, som beträffande utnyttjandet är prioriterad vid inträffande kreditåstramningar i samhället och med en kapitaltillgång relativt oberoende av årliga beslut. Varje års riksdag är dock obunden att fatta sina egna beslut, ett förhållande som särskilt betonats vid diskussionen om fastställande av en flerårig investeringsserie enligt vägplanen. Vill riksdagen fastställa en prioritering i förevarande fall, kan densamma enligt vår mening genomföras i form av kreditgaranti lika väl som genom en lånefond.

Enligt vår mening kan man sålunda genom en riktig utformning av garantisystemet nå samma effekt i lokaliseringsarbetet som genom en lånefond. Samtidigt får man ett administrativt enklare och därmed billigare förfarande.

Det har föreslagits icke blott amorteringsfrihet utan även räntefrihet för ifrågavarande lån under högst tre år. Genom tidsbegränsningen har vi trots stor tvekan kunnat acceptera förslaget. Denna bestämmelse skärper betydelsen av att låntagaren erhåller lånet via en kreditinrättning och sålunda fullgör sina betalningsskyldigheter gentemot en ordinarie kreditgivare och

icke till staten. Rättedisciplinen får generellt bedömas bli bättre med en sådan ordning.

Ränteeftergiften bör bestridas med statsmedel. Räntefriheten bör intas bland villkoren för garantilånen och räntekompensationen utbetalas direkt till kreditinstituten.

Vi anser att den effekt departementschefen önskar åstadkomma med en särskild lånefond till fullo kan uppnås genom en för ändamålet utformad kreditgaranti och att en sådan garanti dessutom ur samhällsekonomisk synpunkt är överlägsen lånefonden.

Vi vill i detta sammanhang särskilt understryka att vi anser det vara av stor vikt att lån och bidrag ej beviljas till företag i branscher inom vilka det råder överproduktion här i landet. Lokaliseringsstödet får inte medföra att svårigheter skapas för redan befintlig företagsamhet varhelst denna har valt att lokalisera sin verksamhet.

Vi vill betona vikten av att hantverk och småindustri ges tillfälle att er hålla lokaliseringsstöd, liksom vi anser det angeläget att det enskilda näringslivet förbehålles detsamma. Då skäl finns att lokalisera statlig verksamhet till områden, som enligt propositionen kan komma i fråga, bör detta kunna ske utan att stöd av här angivet slag lämnas.

Vi tror vidare att redan befintliga företags möjligheter att medverka i de lokaliseringspolitiska strävandena bör bedömas på samma sätt och efter samma grunder som nyetablerade företags.

4. Utbildningsbidrag och rörlighetsfrämjande bidrag

Vi delar departementschefens uppfattning att frågan om utbildningsbidragen bör behandlas i samband med arbetsmarknadsutredningens i en nära framtid väntade förslag men vill åter framhålla det angelägna i att överväganden göres angående möjligheterna att ge utbildningsbidrag även till kurser för företagare eller personer som avser att etablera sig som företagare.

I likhet med departementschefen tillstyrker vi att flyttningsbidrag får utgå i särskilda fall i syfte att underlätta rekrytering av kvalificerad arbetskraft i samband med nyetablering eller utvidgning av företag i det norra stödområdet. Vi vill understryka de betänkligheter departementschefen anför mot att med hjälp av statliga bidrag medverka till att öka bristen på kvalificerad arbetskraft i vissa delar av landet och delar alltså uppfattningen att bidrag av detta slag skall ges mycket restriktivt och endast i sådana fall där initiativet till förflyttningen tas av den enskilde arbetstagaren.

5. Särskilda åtgärder i Norrland

Eftersom vi inte funnit de argument, som anförts mot en differentiering av bensinskatten, så att drivmedelskostnaderna utjämnas mellan olika delar av landet, till alla delar övertygande, anser vi att denna fråga bör prövas i

samband med beslut om en allmän lättnad av beskattningen av näringslivet.

Beträffande beskattningen av produktion och försäljning av el-kraft har visserligen en förbättring inträtt genom 1963 års riksdagsbeslut, men alltså är den statliga verksamheten på området gynnad i förhållande till den kommunala. Det må erinras om att gäldränteavdraget för vattenfallsverkets del bestämmes i relation till de sammanlagda statliga bruttoinvesteringarna i verket. Oavsett hur stora de till staten inlevererade vinstmedlen är, anses ingen del därav utgöra amortering. Detta innebär att det statliga företaget gynnas i förhållande till enskilda kraftverk, vilket sker på kommunernas bekostnad. En jämförelse mellan vattenfallsverkets och enskilda kraftföretags kommunalskatter visar också att de senare i väsentligt högre grad bidrager till den kommunala verksamheten.

Det synes därför lämpligt att man i samband med en översyn av företagsbeskattningen prövar frågan om fördelningen av kommunalskatter mellan produktions- och huvudkontorskommuner.

6. Kommunala subventioner

Vi delar helt kommitténs för näringslivets lokalisering, de flesta remissinstansernas och departementschefens uppfattning om de kommunala subventionerna.

Gällande kommunallag anvisar två förutsättningar för att kommunala subventioner skall få förekomma, betydande arbetslöshet eller risk för betydande arbetslöshet. Trots detta lämnas kommunala subventioner till företag, villiga att lokalisera sin verksamhet till kommunen, i stor omfattning utan att ovanstående villkor är för handen. Sådant stöd är oftast ägnat att skada redan befintlig företagsamhet, att uppmuntra till lokalisering av svaga företag och till att gynna uppkomsten av fellokaliserade företag. Ytterst drabbar misslyckade kommunala subventioner skattebetalarna. Vi instämmer alltså i departementschefens förslag om att göra dessa frågor till föremål för en särskild utredning.

Turistväsande och fritidsanläggningar

I proposition nr 185 föreslås att statligt lokaliseringstöd skall kunna lämnas för turistanläggningar. Vi instämmer i förslaget och vill därtill anföra några reflexioner.

Koncentrationen till städer och tätorter medför otvivelaktigt att människor i allt större omfattning önskar komma i kontakt med naturen under sin fritid. Detta önskemål omfattas av många i vårt land och kanske av allt fler i kontinentens ytterligt tätbefolkade länder. Sverige är ett bland de få områden i Europa som ännu kan bjuda på relativt orörd natur, ja t. o. m. på vad man skulle kunna kalla vildmark. Alltså bör goda förutsättningar föreligga för växande turistintresse från såväl vårt eget lands befolkning som kontinentens. Förutsättningarna för att kunna utnyttja våra turisttillgångar

är att de göres tillgängliga och göres tillgängliga till priser som människor i vanliga inkomstlägen anser sig ha råd att betala.

Det kommer alltid att finnas människor boende i glesbygder. Av många skäl finns anledning tro att dessa människors villkor skall kunna förbättras i hög grad om turistnäringens villkor förbättras.

Av vad vi tidigare anfört framgår att det enligt vår mening inte bara är vissa områden, med speciella attraktioner, som i framtiden kommer att bli eftersökta turistmål. Anledning finns att antaga, att områden, vilkas värde är att vara relativt orörd natur, kommer att utgöra mål för vila och rekreation.

Vi är väl medvetna om att en rad olika åtgärder måste vidtagas för att göra dessa områden tillgängliga under villkor som verkar tilldragande för nutida in- och utländska besökare. Anläggningar av turisthotellskaraktär, semesterbyar och campingplatser är väsentliga saker, anpassning av lagstiftning, bestämmelser och inställning hos myndigheter och allmänhet är andra. Byråkratisk formalism måste vika för en praktisk syn på vad svenska och utländska turister kan vänta sig av tillmötesgående och bekvämlighet. Turismens framtid i vårt land beror inte bara på hur vi förvaltar våra naturtillgångar utan också på i vilken mån vi är beredda att tillhandahålla service i detta ords verkliga betydelse. Människor som söker vila, avkoppling och rekreation önskar inte enbart bra hotell; de vill också ha varierande möjligheter till fritidssysselsättning, t. ex. jakt, fiske, fotvandring, idrott osv. De vill få mat och dryck utan obegripligt krångel, de vill känna att de är välkomna och att de är det inte för att skörtas upp, utan därför att turistorten har något att ge, som de för orten ansvariga också ger, och ger med glädje.

Lokaliseringspolitikens organisation

Vi delar i stort sett de synpunkter som framföres i propositionen beträffande kommunernas och länsstyrelsernas roll i lokaliseringens organisation. Alltså instämmer vi i förslaget om inrättande av *planeringsråd* vid länsstyrelserna. Då det emellertid måste anses vara av stor vikt att dessa råd omfattar intressenter för olika delar av näringslivet och den kommunala förvaltningen ifrågasätter vi om sju personer är den rätta och tillräckliga storleken. Vi vill därför föreslå att antalet ledamöter utökas till nio, av vilka Kungl. Maj:t utser fyra och landstinget fem.

Vi kan likaså ansluta oss i stort till de synpunkter på den centrala organisationen, som departementschefen anför. På en väsentlig punkt finner vi emellertid anledning till avvikande mening. Vi anser sålunda att det är av värde att en särskild lokaliseringsdelegation inrättas i arbetsmarknadsstyrelsen i enlighet med vad kommittén för näringslivets lokalisering anfört. Främst anser vi att detta önskemål tillför lokaliseringsverksamheten den sakkunskap som representanter för företagare, arbetstagare, kommuner och

kreditväsende bör besitta. Dessa parter bör rimligen sammantaget ha en kännedom om lokaliseringsfrågor, som inte utan vidare kan tillerkännas arbetsmarknadsstyrelsen som sådan. I detta konstaterande ligger ingen kritik av arbetsmarknadsstyrelsen och dess ledamöter utan endast övertygelsen om att en lokaliseringspolitik som skall leda till resultat är i hög grad beroende av den allsidiga sakkunskap som kan medverka vid dess utformning, särskilt under ett försöksskede, då fasta regler och anvisningar för verksamheten saknas.

Vi vill gärna i detta sammanhang understryka den vikt vi tillmäter de kommunala organen och deras bedömningar. I propositionen uttalas på flera ställen att kommunblocken och de kommuner, som efter kortare eller längre tid organiseras inom kommunblockens gränser, bör komma att spela en viktig roll i lokaliseringspolitiken. Vi instämmer i dessa uttalanden och vill då framhålla vikten av att kommunerna verkligen får komma till tals inom den lokaliseringspolitiska organisationens olika led. Skulle det visa sig att kommunernas synpunkter inte i tillräcklig omfattning kan göra sig gällande för att uppnå en verklighetsnära bedömning av hithörande frågor inom den organisation som framgår av propositionens förslag, med av oss önskade ändringar, förväntar vi att åtgärder under hand föreslås riksdagen för att ernå önskvärt kommunalt inflytande.

Speciella åtgärder för att lindra glesbygdernas svårigheter

I det föregående har vi vid flera tillfällen framhållit att glesbygderna har stora svårigheter i samhällets struktururomvandling. Vi är medvetna om att svårigheter också uppstår för tätorterna, men här är det mera en fråga om att tätorterna skall växa ikapp utvecklingen och där man alltså kan vänta en förbättring efter hand, förutsatt att våra förslag beträffande planering och resursinriktning beaktas.

För glesbygderna är förhållandena annorlunda. Utglesningen av befolkningen kan väntas pågå då jord- och skogsbrukets fortlöpande rationalisering medför att arbetskraftsbehovet sjunker. Åldersfördelningen blir, i vart fall under de närmaste åren, alltmer ogynnsam. Svårigheterna att ge glesbygdens befolkning en rimlig andel av samhällets sociala och kulturella service blir allt större.

Det är därför av synnerlig vikt att de lokaliseringspolitiska organen, framför allt på länsplanet, beaktar glesbygdsproblemen. Det är emellertid inte troligt att de åtgärder som kan behöva vidtagas utan vidare rymmes inom ett lokaliseringspolitiskt program. Rimligen måste speciella åtgärder vidtagas för att underlätta förhållandena för glesbygdsbefolkningen, om den dubbla målsättningen att lokalisera näringslivet så, att »landets tillgångar av kapital och arbetskraft blir fullt utnyttjade och fördelade så att ett snabbt ekonomiskt framåtskridande främjas» och att »det stigande välståndet fördelas på ett rättvist sätt och människorna i olika delar av

landet erbjuds en tillfredsställande social och kulturell service» skall kunna förverkligas.

Hur detta kan tänkas ske kan inte utläsas ur propositionen om lokaliseringspolitiken. För vår del tror vi att man måste vara beredd att satsa en rimlig andel av de vinster, som företagslokaliseringen enligt den första delen av målsättningen förmodas ge, på att förverkliga den andra delen av samma målsättning. Det sistnämnda önskemålet torde nämligen inte automatiskt uppfyllas om det första förverkligas.

Problem som måste beaktas för glesbygdernas del är enligt vår mening kommunikationerna, samhällsservicen och de kulturella frågorna.

Kanske kan man tänka sig att samhällsorganens representanter i större utsträckning kommer ut till människorna, i stället för att enskilda vid vart litet ärende skall bege sig till den centrala tätorten. Bussar, inrättade för expedition och mottagning, kan kanske tänkas i extrema glesbygder. Samma resonemang kan tillämpas på varudistributionen. Skolfrågorna är av största intresse i sammanhanget. Skolskjutsar och inackorderingsförhållanden måste prövas liksom kostnadsfördelningen mellan stat och kommun på detta område. Den kulturella servicen kan inte göras beroende av frekvens, besökarantal eller annan »lönsamhetsberäkning» då det gäller de utglesade bygdernas rättmätiga önskemål. Hälso- och sjukvården måste också sannolikt föras ut till dessa bygder, i stället för att glesbygdsfolket skall vara tvingat att resa långa vägar till läkare och apotek. De som bor kvar i glesbygd måste kanske också beredas möjligheter att bo i »glesbygds-koncentration», en återgång till något som kan komma att likna en modern version av byarna före enskiftet osv.

Vi är självfallet inte beredda att framlägga förslag till de åtgärder som kan tänkas behöva vidtagas, men då propositionen helt saknar anvisningar om hur man avser att lösa glesbygdsproblemen, anhåller vi att dessa frågor görs till föremål för allsidig och förutsättningslös utredning.

Under hänvisning till det ovan anförda hemställas,

att riksdagen vid behandling av Kungl. Maj:ts proposition nr 185 måtte

A. besluta

att, med avvisande av Kungl. Maj:ts förslag om inrättande av en statlig fond för lokaliseringsändamål, statliga kreditgarantier intill ett belopp av 100 miljoner kronor per år under en femårsperiod från och med budgetåret 1965/66 skall ställas till förfogande i lokaliseringspolitiskt syfte;

B. besluta

1) att antalet ledamöter i de av Kungl. Maj:t föreslagna planeringsråden vid länsstyrelserna skall fastställas till nio, varav fem utses av landstinget och fyra av Kungl. Maj:t, och

2) att en särskild lokaliseringsdelegation skall utses vid arbetsmarknadsstyrelsen i enlighet med vad som föreslagits av kommittén för näringslivets lokalisering;

C. i skrivelse till Kungl. Maj:t

1) hemställa, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning och framlägga förslag om åtgärder syftande till en effektiv översiktlig samhällsplanering, varvid bland annat byggnadslagstiftningen göres till föremål för översyn,

2) hemställa, att Kungl. Maj:t måtte låta skyndsamt utreda och för riksdagen framlägga förslag om vilka åtgärder som bör vidtagas för att befolkningen i landets glesbygder skall på ett rättvist sätt få del av det stigande välståndet och erbjudas en tillfredsställande social och kulturell service,

3) uttala, att *dels* frågan om en utjämning av drivmedelskostnaderna mellan olika delar av landet genom differentiering av den särskilda besinskatten, *dels ock* frågan om fördelningen av kommunalskatten mellan produktions- och huvudkontorskommuner bör upptagas till övervägande i samband med en kommande reformering av företagsbeskattningen;

D. i övrigt beakta vad i motionen anförts.

Stockholm den 24 november 1964

Gunnar Heckscher

Gösta Bohman

Leif Cassel

Rolf Eliasson

Nils G. Fröding

Tage Magnusson

Eric Nilsson

Sixten Palm

Karin Wetterström